

05

จารึกวัดลำปาง: ความสำคัญต่อชุมชนและท้องถิ่น

Inscriptions in Wat Lam Chang: Importance to the Community and the Locality

Received: August 1, 2022 | Revised: October 2, 2022 | Accepted: October 19, 2022

ดร.อภิรดี เตชะศิริวรรณ*

Dr. Apiradee Techasiriwan

---

*นักวิจัย คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อีเมล: apiradee.te@outlook.com

Researcher, Archive of Lan Na Inscriptions, Social Research Institute, Chiang Mai University. email: apiradee.te@outlook.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวัตถุจารึกในวัดลำช้าง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 11 รายการ ประกอบไปด้วยพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ จำนวน 3 องค์ รูปพระสุเมธดาบสสัมฤทธิ์ จำนวน 1 องค์ พระปางลีลาเนื้อปูน จำนวน 1 องค์ และพระพุทธรูปไม้ จำนวน 6 องค์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอจารึกวัดลำช้างซึ่งมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ชุมชนที่ยังไม่เคยเผยแพร่มาก่อน โดยการถ่ายทอดอักษรโบราณและเรียบเรียงเป็นอักษรและภาษาไทยปัจจุบัน จากนั้นนำมาศึกษาร่วมกับข้อมูลจากหลักฐานชั้นทุติยภูมิและการสัมภาษณ์ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้อามีส่วนช่วยเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนลำช้างและเมืองเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า วัตถุจารึกที่สำรวจพบในวัดลำช้าง เป็นวัตถุจารึกประเภทรูปเคารพ มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-25 ใช้อักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามเป็นหลักในการจารึก สำหรับวัตถุจารึกที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 25) ปรากฏมีการใช้อักษรไทยปัจจุบันเข้ามาร่วมใช้ในการจารึก แต่เป็นสัดส่วนที่น้อยมาก จารึกวัดลำช้างให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในด้านต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนา กล่าวคือ การมีอักษรและภาษาเป็นของตนเอง ความงามทางพุทธศิลป์ที่ถ่ายทอดผ่านรูปลักษณะของรูปเคารพ นอกจากนี้ ยังให้ข้อมูลชีวิต ชื่อบุคคล มาตราการชั่งน้ำหนักวัตถุ ความเชื่อในการถวายพระพุทธรูป รวมทั้งประเพณีที่เชื่อมโยงชุมชนเข้ากับวัตถุจารึก

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์เชียงใหม่, วัดลำช้าง, จารึกล้านนา

Abstract

This article aims to study eleven inscriptions that have been kept in Lam Chang monastery, Si Phum Subdistrict, Muang District, Chiang Mai Province, which consists of three bronze Buddha statues, a bronze hermit statue, a lime Buddha statue, and six wooden Buddha statues. The objective is to present the inscriptions of Wat Lam Chang, which are important to the local history but have not been published yet. The inscriptions are transliterated and translated from ancient Lan Na scripts into present Thai characters and language to get more information on the history of the Lam Chang community and Chiang Mai City and examined together with secondary sources. The research found that all the inscriptions in Wat Lam Chang are sacred statues. They are made from the late 20th to 25th Buddhist centuries, mostly inscribed in Dham Lan Na and Fak Kham scripts. However, one of the inscriptions created in the 25th Buddhist century appears to have used Thai characters together with the Dham Lan Na script in the same object. The inscriptions of Wat Lam Chang pass on historical information in various fields that indicate the prosperity of the Lan Na Kingdom in the past. Lan Na scripts and language and the Buddhist arts are transmitted from the statues, moreover, they provide information on the name of monasteries, the name of the person, the scale of the object's weight, beliefs about donating of Buddha statues including the tradition that binds the Lam Chang community to the inscriptions.

Keywords: Chiang Mai history, Lam Chang monastery, Lan Na inscriptions

บทนำ

บริเวณชุมชนลุ่มช้างและชุมชนเชียงม่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาแต่ครั้งแรกสร้างเมืองเชียงใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 1835-1839 โดยพญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา ได้มาตั้งฐานที่มั่นในการวางแผนสร้างเมืองเชียงใหม่บนบริเวณที่เป็นวัดเชียงม่นในปัจจุบัน ในบริเวณใกล้เคียงกันนั้น ยังมี วัดลุ่มช้าง วัดต้นปูน ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นร่วมสมัยกันมาแต่แรกสร้างเมือง โดยปัจจุบัน วัดต้นปูน ได้กลายสภาพเป็นวัดร้างตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่วัดเชียงม่นและวัดลุ่มช้าง ยังคงได้รับการบูรณะสืบเนื่องกันมาจนดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน

สำหรับ “วัดลุ่มช้าง” เป็นวัดเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งที่มีเรื่องเล่าเป็นตำนานสืบทอดกันมาว่า ในอดีต พื้นที่ที่เป็นวัดลุ่มช้างในปัจจุบัน เคยเป็นพื้นที่ของเวียงเก่าที่เรียกว่าเวียงเชียงช้าง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้เลี้ยงและลุ่มช้างทรงของพญามังรายในสมัยสร้างเมืองเชียงใหม่ ภายหลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่แล้วเสร็จ พระองค์จึงได้กัลปนาที่ดินแห่งนี้ให้สร้างเป็นวัดลุ่มช้างขึ้น ในปัจจุบัน ยังคงหลงเหลือหลักฐานที่ใช้สำหรับลุ่มช้างเหลืออยู่เพียงหลักเดียว ตั้งอยู่หน้าพระวิหาร ซึ่งหินหลักลุ่มช้างนี้ได้กลายเป็นตำนานเรื่องเล่าคู่กันมากับการดำรงอยู่ของวัดลุ่มช้าง

นอกจากนั้น ในสมัยของครุบาสิงห์คำ อดีตเจ้าอาวาสวัดลุ่มช้าง ซึ่งในขณะนั้นพระอธิการอานนท์ วิสุทโธ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันยังเป็นสามเณร ได้มีการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุจากวัดร้างต่างๆ นำมาเก็บรักษาไว้ที่วัดลุ่มช้าง เช่น ฐานอิฐที่ใช้รองฐานเจดีย์และวิหาร ตลอดจนพระพุทธรูปเก่าทั้งไม้และสัมฤทธิ์ ซึ่งบางองค์มีค่าจารึกด้วยอักษรล้านนาโบราณที่ฐานพระ ซึ่งถือเป็นหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์อันสำคัญยิ่ง

อีกทั้ง ที่ผ่านมามีการศึกษาวิจัยจารึกล้านนาสืบเนื่องมากกว่า 30 ปี แต่วัตถุจารึกที่วัดลุ่มช้างยังไม่ได้รับการศึกษาวิจัย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรว่า วัตถุจารึกที่วัดลุ่มช้าง ควรได้รับการสำรวจใหม่และศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการนำเสนอข้อมูลชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่ยังไม่เคยเผยแพร่มาก่อน ซึ่งอาจมีส่วนช่วยสนับสนุนการศึกษาวินิจฉัยประวัติศาสตร์ชุมชนลุ่มช้างและเมืองเชียงใหม่

การกำหนดชื่อเรียกจารึกที่ใช้ในบทความ

ในบทความนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดชื่อของวัตถุจารึกที่พบในวัดลุ่มช้างจำนวน 11 รายการ ดังนี้

- 1) ลุ่มช้าง 01 (ลช. 01) – พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ศิลปะลุ่มช้าง (ไม่มีศักราช)

- 2) ล่ามข้าง 02 (ลข. 02) – พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ศิลปะ
สิงห์สาม (ไม่มีศักราช)
- 3) ล่ามข้าง 03 (ลข. 03) – พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย จ.ศ.
1306 (พ.ศ. 2487/AD 1944)
- 4) ล่ามข้าง 04 (ลข. 04) – พระปางลีลา จ.ศ. 1296 (พ.ศ. 2477/
AD 1934)
- 5) ล่ามข้าง 05 (ลข. 05) – พระสุเมธดาบส (ไม่มีศักราช)
- 6) ล่ามข้าง 06 (ลข. 06) – พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ จ.ศ. 1284
(พ.ศ. 2465/AD 1922)
- 7) ล่ามข้าง 07 (ลข. 07) – พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ จ.ศ. 1284
(2) (พ.ศ. 2465/AD 1922)
- 8) ล่ามข้าง 08 (ลข. 08) – พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ จ.ศ. 1284
(3) (พ.ศ. 2465/AD 1922)
- 9) ล่ามข้าง 09 (ลข. 09) – พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ จ.ศ. 1284
(4) (พ.ศ. 2465/AD 1922)
- 10) ล่ามข้าง 10 (ลข. 10) – พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ จ.ศ. 1284
(5) (พ.ศ. 2465/AD 1922)
- 11) ล่ามข้าง 11 (ลข. 11) – พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ (ไม่มีศักราช)

ประวัติวัดล่ามข้างและบริบทชุมชนล่ามข้าง

จากการค้นคว้าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ไม่พบว่ามีหลักฐาน
ระบุถึงศักราชในการสร้างวัดล่ามข้าง หากแต่เชื่อกันว่าสร้างขึ้นช่วง พ.ศ.
1835-1839 ในรัชสมัยพญามังราย (สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่
2548: 129) แม้ไม่มีเอกสารระบุประวัติความเป็นมาของวัดที่ชัดเจน แต่

จากการศึกษาเอกสารประเภทตำนาน คำบอกเล่าจากผู้รู้ในชุมชน พร้อม ทั้งศึกษาสภาพที่ตั้ง โบราณสถาน โบราณวัตถุ สามารถช่วยให้มองเห็นร่อง รอยของประวัติศาสตร์ชุมชนวัดลุ่มช้างได้ชัดเจนขึ้น

ดังที่กล่าวในบทนำ บริเวณเวียงเชียงช้างหรือชุมชนลุ่มช้างใน ปัจจุบัน ปรากฏวัดอยู่ 3 แห่ง ได้แก่ วัดลุ่มช้าง วัดต้นปูน และวัดป่าไผ่ หลัก ฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับตำนานสร้างเมืองเชียงใหม่และยังคงหลง เหลือมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ เสาหินหลักหนึ่งที่ตั้งอยู่หน้าวิหารวัดลุ่มช้าง มีลักษณะเป็นหินแข็งแรงมั่นคง ซึ่งวัดและชุมชนเชื่อกันว่าเป็นหลักหินที่ผูก ช้างพลายมงคลของพญามังราย (จิตรลดา อินันนชัย 2557: 24-25) (ภาพ ที่ 1) สำหรับวัดต้นปูนหรือเตापุนที่ตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือติดกับวัดลุ่มช้าง นั้น ปัจจุบันถูกใช้เป็นที่ปลูกสร้างอาคารสถานศึกษา แต่ปัจจุบันเลิกกิจการ ไปแล้ว เจ้าดวงคำ ณ เชียงใหม่ บุตรของเจ้าแม่สืมอย ณ เชียงใหม่ ซึ่งมี บ้านอยู่ข้างวัดลุ่มช้างได้เล่าว่า สมัยที่บรรพชาเป็นสามเณรจำพรรษาที่วัด ลุ่มช้าง ยังทันได้เห็นซากปรักหักพังของเจดีย์ เต่าเผา และก้อนอิฐหรือ ดินรื้ออยู่จำนวนมาก แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นถูกรื้อถอนเพื่อ สร้างโรงเรียนเอกชนอนุศึกษาในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 ส่วนวัดป่าไผ่ วัดร้าง ที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดลุ่มช้าง ผู้สูงอายุที่จดจำเรื่องราวในอดีตได้ดียังคง เรียกบริเวณย่านพักอาศัยหน้าวัดลุ่มช้างว่า วัดห่าง (วัดร้าง) ในอดีตเคยมี หนองน้ำและวิหารหลังเล็กอยู่ที่มุมโค้งถนน ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 วิหารหลังเล็กนั้นถูกรื้อถอน ชาวบ้านจึงนำพระพุทธรูปมาประดิษฐาน ไว้ที่วัดลุ่มช้าง ส่วนหนองน้ำถูกถมราบเรียบทั้งหมดดังที่เห็นในปัจจุบัน

โบราณสถานและโบราณวัตถุในวัดลุ่มช้าง

วิหาร วิหารวัดลุ่มช้างในปัจจุบันได้รับการบูรณะขึ้นใหม่โดยพระครู สิทธิวรเวท (สิงห์คำ กณฺจโน) อดีตเจ้าอาวาสวัดลุ่มช้าง เมื่อ พ.ศ. 2497 รูป แบบสถาปัตยกรรมของวิหารหลังเก่า มีลักษณะคล้ายวิหารพระยาหลวงสาม ล้าน (หนานขัตติยะ) วัดปราสาท ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2366 หลังคามีลักษณะ

ลดหลั่น 3 ชั้น มุงด้วยดินขอ ประดับด้วยช่อฟ้า นาคทนต์ มีหน้าต่าง ผาผนังก่ออิฐถือปูน ส่วนบนเป็นโครงไม้ ภายในวิหารมีมณฑป (โขงพระเจ้า) ตั้งอยู่หน้าแท่นแก้ว (ฐานชุกชี) มีพระเจ้าทันใจและพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรประดิษฐานอยู่ ส่วนด้านหน้ามณฑปมีแท่นแก้วที่ก่อเสริมขึ้นใหม่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย 3 องค์ ส่วนพระพุทธรูปปางลีลา 1 องค์ ประดิษฐานบนแท่นแก้วแยกต่างหาก มีสัตตภัณฑ์ตั้งอยู่ด้านหน้าแท่นแก้วสำหรับจุดเทียน 7 เล่ม สำหรับบูชาพระ (จิตรลดา อินนินชัย 2557: 25-26) เมื่อพระครูสิทธิวิระเวทได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสเห็นว่ามณฑปดบดบังพระประธาน ประกอบกับโครงสร้างด้านบนวิหารพุ่งงไปตามกาลเวลา จึงได้รื้อมณฑปออกและบูรณะวิหารขึ้นใหม่ทั้งหมด (คำป็น สิทธิเป็ง 2563)

เจดีย์ เจดีย์วัดล่อมช้าง เดิมเป็นสถาปัตยกรรมก่ออิฐถือปูนแบบพม่า ภายหลังพระครูสิทธิวิระเวทได้ปฏิสังขรณ์โดยสร้างเจดีย์ครอบเมื่อ พ.ศ. 2503 ทำให้รูปแบบเจดีย์เปลี่ยนไปดังที่เห็นในปัจจุบัน คือมีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีรูปช้างประดับทั้ง 4 มุม ถัดขึ้นไปมีฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ยกเก็จ 3 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานทรงกลมประดับด้วยเทพนมปูนปั้นรอบฐานรองรับองค์ระฆัง ส่วนยอดเป็นปล้องไฉน ปลี และยอดฉัตร (จิตรลดา อินนินชัย 2557: 29)

มณฑปโบราณ เป็นโบราณสถานสำคัญของวัดล่อมช้าง มีโครงสร้างอาคารเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่ออิฐถือปูน ทิศเหนือมีซุ้มทางเข้า ส่วนอีก 3 ทิศเป็นผนังเรือนธาตุประดับซุ้มจระนำ โดยเฉพาะซุ้มจระนำด้านทิศตะวันออกที่มีสภาพสมบูรณ์ ยังคงเหลือรอดตายปูนปั้นประดับลายพันธุ์พฤกษาและหงส์บริเวณปลายกรอบซุ้ม ส่วนภายในมณฑปมีห้องอุโมงค์ทิศตะวันตก 1 ห้อง และทิศตะวันออก 2 ห้อง แต่ไม่สามารถเดินทะลุหากันได้ สันนิษฐานว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกาม (จิตรลดา อินนินชัย 2557: 129)

พระพุทธรูปโบราณ วัดล่อมช้าง เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปโบราณ ขนาดต่างๆ ประดิษฐานอยู่ในวิหารจำนวนมาก ทั้งพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ และพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปเหล่านี้บางองค์เป็นสมบัติของวัดที่มีเจ้าภาพสร้างถวาย บางองค์อัญเชิญมาจากวัดอื่นโดยเฉพาะ วัดร้างในเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากสภาพเมืองเชียงใหม่ผ่านศึกสงครามและถูกปล้นชิงทั้งร้างมาหลายครั้งตั้งแต่ปลายยุคสมัยแห่งราชวงศ์มังราย จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้วัดหลายวัดในเชียงใหม่กลายเป็นวัดร้างจนกระทั่งปัจจุบัน ครูปาสึงห์คำ อดีตเจ้าอาวาส จึงได้นำพระพุทธรูปและโบราณวัตถุ จากวัดร้างใกล้เคียงมาเก็บรักษาไว้ที่วัดล่อมช้าง ดังคำบอกเล่าของเจ้าดวงคำ ณ เชียงใหม่ ว่า เมื่อครั้งเป็นสามเณรได้เห็นเจ้าอาวาสนำพระพุทธรูปส่วนหนึ่งจากวัดร้างต้นไผ่มาเก็บรักษาไว้บนแท่นแก้ว อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้แบบปิดตายในแท่นแก้วในวิหาร (พระครูปลัดอานนท์ วิสุโท 2563) ส่วนแม่คำป็น สิทธิเป็ง เล่าว่า พระพุทธรูปขนาดต่างๆ ที่ประดิษฐานในวิหารนั้น นำมาจากวัดนางเหลียว วัดจำแก้ว วัดต้นปูน และวัดป่าไผ่ เนื่องจากเป็นวัดร้างไม่มีใครดูแล จึงนำพระพุทธรูปมาไว้ที่วัดล่อมช้าง (คำป็น สิทธิเป็ง 2563)¹

จารึกวัดล่อมช้าง จารึกวัดล่อมช้างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 11 รายการ โดยจารึก ลข. 01-05 ได้สำรวจและเก็บข้อมูลใหม่โดยผู้วิจัย ส่วนจารึก ลข. 06-11 เป็นข้อมูลเดิมที่ ดร.ฮันส์ เพนซ์ ผู้ก่อตั้งคลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้สำรวจและเก็บข้อมูล

¹ ศาสนวัตถุที่ถูกขนย้ายออกจากวัดนางเหลียว บางส่วนได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่วัดชัยสถิตย์ (ป่าเส้าหลวง) ตำบลสันปูเลย อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ 3 องค์ (ภายหลังถูกโจรกรรมไป 1 องค์) และพระพุทธรูปไม้ จำนวน 1 องค์ เนื่องจากวัดนางเหลียวได้ร้างไปด้วยผลกระทบในช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ประชาชนไม่มีกำลังมากำพองที่จะมาอุปถัมภ์ศาสนสถาน พระภิกษุตา เจ้าอาวาสวัดชัยสถิตย์ในสมัยนั้น จึงได้ขออนุญาตจากพระโพธิ์รังษี เจ้าอาวาสวัดเชตุพน เจ้าคณะอำเภอต๋อยสะเก็ด และเจ้าคณะภาค วัดกุ้เต่า ย้ายศาสนวัตถุดังกล่าวจากวัดนางเหลียวมาประดิษฐาน ณ วัดชัยสถิตย์ トラบจนปัจจุบัน. ดู แสงว มาละแหม, **พิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและอัญเชิญพระสมเด็จจุพระยุพราชประดิษฐานเหนือแท่นแก้ว ณ ธรรมสถานโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย 18, 23 กันยายน 2530** (เชียงใหม่: โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, 2530), 3-8. ดังนั้น อาจสันนิษฐานได้ว่า ศาสนวัตถุจากวัดนางเหลียวน่าจะถูกโยกย้ายมายังวัดล่อมช้างในยุคสมัยเดียวกันและด้วยสาเหตุเดียวกันนี้

ไว้เมื่อ พ.ศ. 2514 แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในการเก็บข้อมูลครั้งนั้นไม่ได้
รับอนุญาตให้บันทึกภาพถ่าย

1. ล่ามข้าง 01 (ลช. 01) – พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ศิลปะสิงห์หนึ่ง (ไม่มีศักราช) (ภาพที่ 2)

พระพุทธรูป สัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ศิลปะสิงห์หนึ่ง องค์นี้ มีขนาด
103/95/59 เซนติเมตร (วัดขนาดตามลำดับ สูง/กว้าง/หนา ของวัดจตุราริก)
ประดิษฐานบนแท่นแก้วในวิหาร มีจารึกเป็นอักษรฝักขามที่ฐาน แบ่งออก
เป็น 2 ส่วน ได้แก่ ที่ฐานด้านซ้ายและด้านขวา ข้อความจารึก กล่าวถึง
ประธานในการสร้างพระพุทธรูป 3 คน ได้แก่ ปโต เตนะ และวิมลโพธิ ได้
ร่วมกันหล่อพระพุทธรูปองค์นี้ ประดิษฐานไว้ ณ วัดหมื่นน้อยแพง อย่างไร
ก็ตาม ยังไม่สามารถหาหลักฐานที่ระบุได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ถูกย้ายออก
จากวัดหมื่นน้อยแพงจนสุดท้ายมาประดิษฐานที่วัดล่ามข้างได้อย่างไร อีก
ทั้งยังไม่พบหลักฐานว่า “วัดหมื่นน้อยแพง” ตั้งอยู่ ณ สถานที่ใดในปัจจุบัน
ในข้อความจารึกไม่ปรากฏปีศักราชที่สร้างพระพุทธรูป แต่หากพิจารณา
จากลักษณะอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏ อาจช่วยให้สามารถกำหนดอายุ
ของพระพุทธรูปองค์นี้ได้คร่าวๆ ดังนี้ การใช้รูปสระอิ ที่มีลักษณะเป็นวงรี
ในคำว่า “วิมล” (ภาพที่ 3) รูปสระอิเช่นนี้ ปรากฏใช้เฉพาะในศิลาจารึก
อักษรฝักขามรุ่นที่ 2 ตรงกับพุทธศตวรรษที่ 21 (พ.ศ. 2010–2099) และ รุ่น
ที่ 3 ตรงกับพุทธศตวรรษที่ 22 (พ.ศ. 2100–2158) (กรรณิการ์ วิมลเกษม
2527: 39, 63) นอกจากนั้น ในคำว่า “วัด” (ภาพที่ 4) ในอักษรจารึกได้วาง
รูปแทนสระที่เทียบได้กับไม้หันอากาศในอักษรไทยปัจจุบันไว้บนตำแหน่งตัว
สะกด ซึ่งการวางตำแหน่งไม้หันอากาศในจารึกล้านนาเช่นนี้ ปรากฏในช่วง
พ.ศ. 1954-พ.ศ. 2018 ต่อมาจึงพบว่ามีกรวางเครื่องหมายแทนสระนี้ไว้ทั้ง
บนพยัญชนะต้นและตัวสะกดในช่วง พ.ศ. 2010-พ.ศ. 2054 จนกระทั่งพบ
วางไว้บนรูปพยัญชนะต้นเป็นส่วนใหญ่ดังเช่นอักษรวิธีไทยปัจจุบัน ในช่วง
ปี พ.ศ. 2051-พ.ศ. 2370 (กรรณิการ์ วิมลเกษม 2527: 100-101) ดังนั้น

จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้อาจสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษ
ที่ 21-22 (พ.ศ. 2010-2099) โดยประมาณ

2. ล่ามข้าง 02 (ลข. 02) – พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ศิลปะสิงห์สาม (ไม่มีศักราช) (ภาพที่ 5)

พระพุทธรูปองค์นี้ มีขนาด 109/75/47 เซนติเมตร ประดิษฐานบน
แท่นแก้วในวิหารวัดล่ามข้าง มีจารึกที่ฐานเป็นอักษรธรรมล้านนา จำนวน
1 บรรทัด ไม่ปรากฏศักราช ความว่า “มหาธรรมเทศสธาตุกปฏิมาศรีบัว
สัญบุชา 110,000 น้ำทอง” หากพิจารณาจากลักษณะอักษร เช่นในกรณี
พยัญชนะ “ซ” ที่ได้ตรงกึ่งกลางอักษรในระยะแรกจะสั้น ต่อมาเริ่มปรากฏ
การเขียนไส้ให้ยาวขึ้นในปี พ.ศ. 2081 (นัยนา โปร่งระ 2525: 40-41) ซึ่ง
อักษร “ซ” (ภาพที่ 6) ในจารึกนี้ มีลักษณะไส้อักษรที่ยังคงสั้น ตรงกับรูป
แบบอักษรธรรมล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 (พ.ศ. 2008-2066) นอกจาก
นั้น ข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูปองค์นี้มีจุดที่น่าสนใจ กล่าวคือ คำจารึก
กล่าวถึงชื่อ “มหาธรรมเทศสธาตุกปฏิมา” ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็น
นามของพระพุทธรูปองค์นี้ โดยคำว่า “ธาตุกปฏิมา” ถือว่าเป็นหนึ่งในเจดีย์
4 หรือสัมมาสัมพุทธเจดีย์ที่เป็นสิ่งเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ได้แก่ 1)
ธาตุเจดีย์: เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2) บริโภาคเจดีย์: สถานที่และ
สิ่งของที่พระพุทธเจ้าเคยใช้สอยและบริโภาค 3) ธรรมเจดีย์: เจดีย์บรรจุพระ
ธรรม และ 4) อุเทศิกเจดีย์: เจดีย์ที่สร้างเพื่ออุทิศถึงพระพุทธเจ้า (พระพรหม
คุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) 2559: 114-115) ซึ่ง “พระพุทธรูป” หรือในคำ
จารึกเรียกว่า “ธาตุกปฏิมา” ถือว่าเป็นธาตุหรือเจดีย์ที่จัดอยู่ในประเภทที่ 4
นอกจากนั้น ในคำจารึก ยังให้ข้อมูลถึงระบบและหน่วยของการชั่ง ตวง วัด
ล้านนาโบราณ โดยกล่าวถึงน้ำหนักทองสัมฤทธิ์ที่ใช้หล่อพระพุทธรูปองค์นี้มี
น้ำหนัก 110,000 ทอง สำหรับชื่อผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ คือ “ศรีบัวสัญ”
อาจารย์ศรีเลา เกษพรหม ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณล้านนาได้ให้ความ
เห็นว่าอาจเป็นคำว่า “ศรีบัวสวรรค์” (ศรีเลา เกษพรหม 2564) อย่างไรก็ตาม

เช่นเดียวกับพระพุทธรูป ลข. 01 ที่ไม่ทราบถึงประวัติดั้งเดิมของพระพุทธรูปองค์นี้ เนื่องจากไม่มีหลักฐานระบุให้ทราบแน่ชัดว่าเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานที่วัดลำช้างมาแต่เดิมหรืออาจจะถูกเคลื่อนย้ายมาจากวัดร้างใกล้เคียงในสมัยกรุงบาสิงห์คำ อดีตเจ้าอาวาส

3. ลำช้าง 03 (ลข. 03) – พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย จ.ศ. 1306 (พ.ศ. 2487/AD 1944) (ภาพที่ 7, 8)

พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัยองค์นี้ ขนาด 50.1/37/20 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ที่ฐานด้านบน จำนวน 1 บรรทัด และที่ฐานด้านล่าง จำนวน 1 บรรทัด ความว่า “| ศรัทธาผู้ข้าทั้ง 2 คณะ มีเอกฉันท์ หล่อสร้างขึ้นยังรูปพระพุทธชินราช ศักราช 1306 ปีกาบสัน เดือน 4 ลง 8 ค่ำ วันอาทิตย์ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2488 ปีระกา || ที่วัดลำช้าง ในเวียงเชียงใหม่ ขอกุศล. . . (อุ)ปลั้มภกศรัทธา ผู้ข้า ชุคน || ได้ถึงสุข 3 ประการ² จิม” จากข้อความจารึก ทำให้ทราบว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นโดยคณะศรัทธาทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาส เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 เพื่อประดิษฐานไว้ ณ วัดลำช้าง โดยในคำจารึกได้ขนานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธชินราช”

4. ลำช้าง 04 (ลข. 04) – พระปางลีลา จ.ศ. 1296 (พ.ศ. 2477/AD 1934) (ภาพที่ 9, 10)

พระปางลีลาองค์นี้ มีขนาด 103/95/59 เซนติเมตร (รวมฐาน) ประดิษฐานอยู่หน้าฐานชุกชีในวิหารวัดลำช้าง จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของ พระครูปลัดอนันท์ วิสุโท เจ้าอาวาสวัดลำช้าง ทำให้ทราบว่า พระปางลีลาองค์นี้ถูกพบวางทิ้งอยู่บริเวณมณฑปโบราณในวัดลำช้าง พระครูสิทธิวรเวท (สิงห์คำ กณจโน) อดีตเจ้าอาวาส จึงนำมาบูรณะขึ้นใหม่ โดยมีพ่อเลี้ยงอ่อนเรือน ยุตบุตร ซึ่งเป็น “เจ้าศรัทธาเค้า” (เจ้า-สัด-ทา-เก้า หมายถึง

²สุข 3 ประการ ได้แก่ 1) ความสุขในเมืองมนุษย์ 2) ความสุขในสวรรค์ และ 3) ความสุขอันประเสริฐสูงสุด คือ พระนิพพาน

ถึง เจ้าภาพหลัก) ของวัด เป็นเจ้าภาพในการสร้างกรอบและฐานให้องค์พระ
ขึ้นใหม่ มีข้อความจารึก แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ด้านหน้าใต้พระบาท
ขององค์พระ จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน 1 บรรทัด สันนิษฐานว่า
เป็นข้อความจารึกดั้งเดิมเมื่อครั้งสร้างรูปองค์พระปางลีลาองค์นี้ แต่เป็นที่น่า
เสียดายว่า อักษรจารึกเกือบครึ่งบรรทัดในส่วนล่าง ถูกฝังไปในเนื้อปูนส่วน
ฐานของกรอบพระที่บูรณะขึ้นมาใหม่ ทำให้ยังไม่สามารถเรียบเรียงอักษร
จารึกที่เห็นออกมาเป็นข้อความได้ 2) จารึกอักษรไทยปัจจุบัน ในส่วนฐาน
ที่บูรณะขึ้นมาใหม่ จำนวน 1 บรรทัด ว่า “๒๐ ม.ค. ๒๕๐๐” ซึ่งเป็นปีที่บูรณะ
พระปางลีลาองค์นี้ 3) จารึกอักษรธรรมล้านนา ในส่วนฐานปูนด้านหลัง
จำนวน 1 บรรทัด ความว่า “ส้อมเสก วันอาทิตย์ ที่ 20 มกราคม 2500”
(ส้อมเสก หมายถึง การอบรมสมโภช) และ 4) จารึกอักษรธรรมล้านนา ด้าน
หลังกรอบปูน จำนวน 30 บรรทัด จารึกส่วนนี้ ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ
การบูรณะพระลีลาเท่านั้น แต่ยังคงกล่าวถึงเหตุการณ์การบูรณะฐานชุกชีและ
พระวิหารวัดลำช้างอีกด้วย โดยใจความสำคัญของข้อความจารึกกล่าวถึง
เมื่อปี พ.ศ. 2477 ศรีธธาทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาส มีพระอินทวงศ์ เจ้า
อาวาส และพ่อหนานหลวงเทพ เป็นประธาน พร้อมด้วยพ่อหนานหลวง
ศรีวิชัยและน้อยจัน รวมถึงครอบครัวและอุบาสกอุบาสิกา ได้ร่วมกันสร้าง
กรอบและฐานปูนให้พระลีลา อีกทั้งยังร่วมกันบูรณะตกแต่งฐานชุกชี และ
พื้นพระวิหารวัดลำช้าง เนื่องจากเห็นว่าอยู่ในสภาพเก่าชำรุดทรุดโทรม
ข้อความจารึกในส่วนนี้ จึงเป็นหลักฐานช่วยบันทึกถึงเหตุการณ์การบูรณะ
ศาสนวัตถุครั้งใหญ่ในวัดลำช้าง รวมถึงให้ข้อมูลซึ่งบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง
กับวัดลำช้างได้เป็นอย่างดี

ยิ่งกว่านั้น เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า วัตถุจารึกทั้ง ลข. 03 และ ลข. 04 ที่
สร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ดินแดนล้านนาถูกผนวกเข้ากับสยามโดยสมบูรณ์แล้ว
ซึ่งเป็นระยะที่วิทยาการต่างๆ จากส่วนกลางได้หลังไหลเข้าสู่ดินแดนทางภาค
เหนือมากขึ้น (สรสวัสดิ อ่องสกุล 2561: 355) รวมถึงการใช้ภาษา อักษร และ
ระบบการบอกวัน เดือน ปี ที่มีอิทธิพลมาถึงการสร้างจารึกล้านนา การบอก

วันที่ในจารึก ลข. 03 และ ลข. 04 จึงมีการใช้ปะปนกันทั้งรูปแบบระบบหน
ไทและจันทรคติที่นิยมใช้ในจารึกล้านนามาตั้งแต่ยุคราชวงศ์มังราย กับการ
บอกวันที่ตามระบบสุริยคติแบบที่ใช้กันในปัจจุบัน รวมทั้งปรากฏการนำ
อักษรและภาษาไทยปัจจุบันมาใช้จารึกเรื่องราวบนวัตถุร่วมกับอักษรธรรม
ล้านนาอย่างชัดเจนในจารึก ลข. 04

5. ล่ามข้าง 05 (ลข. 05) – พระสุเมธดาบส (ไม่มีศักราช) (ภาพ ที่ 11)

รูปสัมฤทธิ์พระสุเมธดาบส มีลักษณะเป็นรูปฤษีนอนคว่ำราบกับพื้น
ยกมือขึ้นพนมระดับศีรษะ ขนาด 19.5/54.5/2.5 เซนติเมตร เป็นรูปลักษณะ
พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ชื่อ สุเมธะ ในสมัยพระพุทธเจ้า
ที่ปังกร พราหมณ์สุเมธะได้ทอดกายลงบนเปือกตมเพื่อให้พระพุทธเจ้า
และพระสาวกดำเนินผ่านไปบนร่างกายของตน พร้อมกับตั้งจิตอธิษฐาน
ปรารถนาซึ่งสัพพัญญูเพื่อพาสัตว์โลกข้ามพ้นวิภวสังสาร พระพุทธเจ้าที่ปังกร
ทรงทราบถึงคำอธิษฐานนั้น จึงมีพุทธทำนายว่า พราหมณ์สุเมธะจะได้ตรัสรู้
เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต (กรมศาสนา 2514: 295-309)
อักษรจารึกบนรูปพระสุเมธดาบส ประกอบไปด้วย 2 ส่วน ได้แก่ จารึกทาง
ด้านซ้ายและด้านขวาของรูปสัมฤทธิ์ จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ตัวเลข
โหรา ด้านซ้ายมีข้อความจารึกว่า “รูปเจ้าสุเมธดาบส” ส่วนด้านขวามี
ข้อความจารึกว่า “5000 ทอง นนทมงคล” จากข้อความจารึก ทำให้ทราบ
ว่า ผู้ที่สร้างรูปสัมฤทธิ์พระสุเมธดาบสนี้ ชื่อว่า “นันทมงคล” ใช้น้ำหนักทอง
สัมฤทธิ์ 5,000 ทองในการหล่อ เมื่อผู้วิจัยได้ทดลองชั่งน้ำหนักวัตถุจารึกแล้ว
เทียบน้ำหนักได้เท่ากับ 9 กิโลกรัม จารึกพระสุเมธดาบสนี้ไม่มีศักราชระบุ
ถึงปีที่สร้าง แต่เมื่อพิจารณารูปแบบของอักษรธรรมล้านนาแล้ว สันนิษฐาน
ว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 เนื่องจากรูปพยัญชนะ ต ใน
คำว่า “ดาบส” (ภาพที่ 12) เป็นรูปอักษร ต ที่เส้นอักษรด้านบนยังคงเป็น
เส้นโค้งเรียบ ไม่มีรอยหยักตรงกลาง ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้เฉพาะในช่วง พ.ศ.

1919–2102 (นัยนา โปรงธุระ 2525: 50-51) อีกทั้ง ลักษณะของรูปสระอออก ในคำว่า “ทอง” (ภาพที่ 13) พบว่าเป็นรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายพยัญชนะ ตัวเชิง ว แต่มีเส้นเป็นไส้อักษรลากจากกึ่งกลางไปตัดเส้นหลัง ซึ่งเป็นรูปแบบ ที่พบใช้ในชวังก่อน พ.ศ. 2189 (นัยนา โปรงธุระ 2525: 73, 84) รูปพระ สุเมธดาบสองคัน มีความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีชุมชนลุ่มชาง เนื่องจาก ทางวัดจะอัญเชิญออกมาในวันพญาวันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี เพื่อให้ศรัทธาประชาชนสงรงน้ำ อีกทั้ง คนในชุมชนยังมีความเชื่อกันว่า เมื่อนำน้ำขมิ้นส้มป่อยรดสงรงแล้ว ให้ลูบที่องค์ฤๅษีตรงส่วนที่มีอาการเจ็บป่วย พร้อมกับอธิษฐานให้หายเจ็บป่วยตามส่วนนั้นๆ ของร่างกาย (พระครูปลัด อานนท์ วิสุทโธ 2563)

6. ล่ามข้าง 06 (ลช. 06) พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ สร้าง พ.ศ. 2465 ขนาด 16/7.5/5 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน 3 บรรทัด มีข้อความจารึกว่า “โชตกพุทธศาสนา พุทธรูป ทาน ปฐมมูลศรัทธา หมาย(มี)นางเรือนแก้วเป็นเค้า พร้อมกับสามิเกลูกเต้าพี่น้องชุนคนๆ ก็ได้ สร้างพุทธรูปองค์นี้ไว้ค้ำชู . . . ศาสนาพระพุทเจ้า เมื่อพุทธศักราช 2465 จุลศักราช 1284 ตัว ปีเต้าเส็ด เดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ พร้าว่าได้วัน 4 (วันพุ) ขอเอาสุข 3 ประการ มินิพพานเป็นยอด จิม”

7. ล่ามข้าง 07 (ลช. 07) พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ สร้าง พ.ศ. 2465 ขนาด 17.5/9/5 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน 2 บรรทัด มีข้อความจารึกว่า “พระพุทศักราช 2465 จุลศักราช 1284 ตัว ปี กาบเส็ด³ เดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ พร้าว่าได้วัน 4 (วันพุ) ปฐมมูลศรัทธาหมายมี นางกิมม้วน เป็นเค้า พร้อมกับด้วยพ่อแม่พี่น้องชุนคนๆ ก็ได้สร้างพุทธรูปองค์ นี้ไว้หื้อเป็นที่ไหว้และบูชา ขอเอาสุข 3 ประการ มินิพพานเป็นยอด จิม”

8. ล่ามข้าง 08 (ลช. 08) พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ สร้าง พ.ศ. 2465 พระพุทธรูปไม้ ขนาด 14.5/7/4.5 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรม

³ จุลศักราช 1284/พ.ศ. 2465 ตรงกับปีหนโท เต้าเส็ด

ล้านนา จำนวน 3 บรรทัด มีข้อความจารึกว่า “โชตกพุทธศาสนา พุทธรูป
ทานิ ศรัทธาน้อยต่อเป็นเค้า พร้อมกับด้วยภริยาพี่น้องชุกคนๆ ก็ได้สร้าง
พระพุทธรูปองค์นี้ เมื่อพุทธศักราช 2465 จุลศักราช 1284 ตัว ปีเต่าเส็ด เดือน
เดือน 8 เพ็ญ เม็งวัน 4 (วันพุธ) ขอเอานิพพานเจ้า จิม”

9. ล่ามข้าง 09 (ลช. 09) พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ สร้าง พ.ศ.

2465 ขนาด 14.5/7/4.5 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน
3 บรรทัด มีข้อความจารึกว่า “พระพุทธศักราช 1284 ตัว ปีเต่าเส็ด เดือน
8 ขึ้น 15 ค่ำ เม็งวันพุธ ศรัทธาอายป็นเป็นเค้า พร้อมกับภริยาลูกเต้าชุกคน
// นิพพานิ ปรมิ สุขิ”

10. ล่ามข้าง 10 (ลช. 10) พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ สร้าง พ.ศ.

2465 ขนาด 13.5/6/4 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน 3
บรรทัด มีข้อความจารึกว่า “พระพุทธศักราช 1284 ตัว ปีเต่าเส็ด เดือน 8
เพ็ญ เม็งวันพุธ ศรัทธาอายป็นเป็นเค้า พร้อมกับด้วยภริยาลูกเต้าชุกคน นิพพานิ
ปรมิ สุขิ”

**11. ล่ามข้าง 11 (ลช. 11) พระพุทธรูปไม้ ปางสมาธิ ไม่ระบุ
ศักราช** ขนาด 17.5/8.5/5 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน
2 บรรทัด มีข้อความจารึกว่า “พุทธรูป พุทธศาสน โขตก ทานิ ปฐมมูลศรัทธา
นางตามน พร้อมด้วยสามิกะเชกคน (เจ๊กคน) และบุตรดา บุตตี พี่น้องชุกคน
สร้างพุทธรูปเจ้าไว้ค้ำชูโชตกศาสนา ขอสุข 3 ประการ มีนิพพาน จิม”

ตั้งที่ชี้แจงข้างต้น ข้อมูลจารึก ลช. 6-11 นี้ มีข้อจำกัดทางด้าน
ภาพถ่ายวัตถุจารึก เนื่องจากเมื่อครั้งที่ ดร. ฮันส์ เพนธ์ ได้ไปเก็บข้อมูลนั้น
ไม่ได้รับอนุญาตจากอดีตเจ้าอาวาสให้ถ่ายภาพ จึงทำได้เพียงคัดลอกอักษร
จารึกที่เป็นอักษรธรรมล้านนามาเท่านั้น (ภาพที่ 14) อีกทั้ง เจ้าอาวาสรูป
ปัจจุบันของวัดล่ามข้างไม่ทราบถึงข้อมูลของพระพุทธรูปทั้ง 6 องค์นี้ ผู้วิจัย
จึงไม่สามารถสืบทราบและเก็บข้อมูลภาพถ่ายจารึกทั้ง 6 รายการนี้ได้

จากการพิจารณาข้อความจารึก ลข. 6-10 ที่ระบุดัศักราช เป็นที่น่า
สนใจว่า จารึกกลุ่มนี้สร้างขึ้นในวัน เดือน ปี เดียวกัน คือ วันเพ็ญ เดือน 8⁴
ปีจุลศักราช 1284 ตรงกับวันพุธ ที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2465 ตรงกับวัน
วิสาขบูชา สันนิษฐานว่า ศรัทธาประชาชนในชุมชนลุ่มข้างในสมัยนั้นซึ่งมี
ทั้งชาวไทยวนและชาวไทยเชื้อสายจีน ได้ตั้งใจร่วมกันสร้างพระพุทธรูปไม้
กลุ่มนี้ขึ้นมาเพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชาเนื่องในวันวิสาขบูชา นอกจากนั้น ยังเป็น
ที่น่าสังเกตว่า พระพุทธรูปไม้ทั้ง 6 องค์นี้ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ (ธยาน
มูทรา) ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นอิริยาบถในขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า (ไซศรี ศรีอรุณ 2546: 76) ในคำค้นวันเพ็ญ เดือน 6 วิสาขบูชา

สรุปผลการศึกษา

วัดลุ่มข้าง เป็นวัดที่มีตำนานเก่าแก่เชื่อมโยงมาแต่สมัยสร้างเมือง
เชียงใหม่ โดยมีความเชื่อกันว่าบริเวณที่เป็นวัดลุ่มข้างในปัจจุบัน เคยเป็น
สถานที่ที่ใช้เลี้ยงช้างทรงของพญามังราย เมื่อครั้งมาประทับเพื่อริเริ่มสร้าง
เมืองเชียงใหม่ ในปัจจุบันบริเวณวัดลุ่มข้างมีหลักฐานเป็นเสาหินอยู่ 1 หลัก
ที่ทางวัดและชุมชนเชื่อกันว่าเป็นหลักหินที่ใช้ลุ่มข้างทรงของพญามังราย
ประกอบกับบริเวณใกล้เคียงที่ในอดีตเคยมีหนองน้ำขนาดใหญ่ มีซากโบราณ
สถานที่คล้ายเตาเผาอิฐ หากแต่ปัจจุบันสถานที่เหล่านี้ได้ถูกเปลี่ยนรูปแบบ
ไปอย่างสิ้นเชิง จึงทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นถูกทำลายไป

ในส่วนของจารึกวัดลุ่มข้างที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีจำนวน 11 รายการ
(ลข. 01-11) ประกอบไปด้วยพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ 3 องค์ รูปพระสุเมธดาบส
สัมฤทธิ์ 1 องค์ พระปางลีลาเนื้อปูน 1 องค์ และพระพุทธรูปไม้ จำนวน 6
องค์ พบการใช้อักษร 3 ชนิดในการจารึก ได้แก่ อักษรธรรมล้านนา อักษร
ฝักขาม และอักษรไทยปัจจุบัน ซึ่งอักษรไทยปัจจุบันนี้มีปรากฏใช้ในจารึก
เพียง 1 จารึก คือ ลข. 04 ในข้อความที่ระบุดัศักราช พ.ศ. 2500 เท่านั้น
นอกจากนั้น การกำหนดอายุของจารึกในวัดลุ่มข้าง พบว่าเป็นจารึกที่ได้

⁴ เดือน 8 ของล้านนา ตรงกับเดือน 6 ของไทยทางภาคกลาง = เดือนพฤษภาคม

รับการสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-25 ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นช่วงตั้งแต่รัชสมัยของพญาอดเชียงราย (พ.ศ. 2031-2038) หรือ รัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2038-2068) ซึ่งเป็นช่วงที่พุทธศาสนารุ่งเรืองอย่างมาก บนดินแดนล้านนา มาจนถึงสมัยพลตรีเจ้าแก้วนรรัฐฯ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 แห่งวงศ์เจ้าเจ็ดตน (พ.ศ. 2452-2482)

ในกลุ่มจารึกที่เก่าที่สุด ได้แก่ วัตถุจารึก ลข. 01, 02 และ 05 ที่ถึงแม้ว่าจารึกกลุ่มนี้ไม่ได้ระบุศักราชที่สร้างไว้ แต่จากการพิจารณารูปอักษรณ์ อักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามรวมถึงอักษรวิจิที่ปรากฏ ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า จารึกทั้ง 3 รายการนี้สร้างขึ้นในราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 อย่างไรก็ตาม วัตถุจารึกทั้ง 3 รายการนี้ไม่สามารถสืบประวัติที่ตั้งดั้งเดิมได้ แต่สันนิษฐานได้ว่าถูกเคลื่อนย้ายมายังวัดลุ่มช้าง ในสมัยของครูบาสิงห์คำ อติเตเจ้าอาวาส ที่ต้องการเก็บรักษาโบราณวัตถุจากวัดใกล้เคียงที่ถูกทิ้งร้างไปเนื่องจากภัยสงคราม

สำหรับจารึกอีก 8 รายการ เป็นจารึกที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยที่เชียงใหม่อยู่ภายใต้การจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2442-2476) มาจนถึงในยุคที่มณฑลพายัพสลายตัว จนกระทั่งเชียงใหม่เปลี่ยนสถานะมาเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย (สรสวัสดิ์ อ่องสกุล 2561: 339-358) อีกทั้งยังมีหลักฐานค่อนข้างแน่นอนว่าเป็นรูปเคารพที่ประดิษฐาน ณ วัดลุ่มช้าง มาแต่เดิม ไม่ได้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากสถานที่อื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัดลุ่มช้างเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญต่อชุมชน จึงทำให้ศรัทธาประชาชนยังคงสร้างพระพุทธรูปและนำมาถวายที่วัดลุ่มช้าง สืบเนื่องกันมากกว่าหนึ่งร้อยปี ในขณะที่วัดใกล้เคียงบางวัดได้กลายสภาพเป็นวัดร้างไป

ความสำคัญของวัตถุจารึกในวัดลุ่มช้าง นอกจากเป็นรูปเคารพแล้วยังมีนัยของความสัมพันธ์และความเชื่อต่อประเพณีของชุมชน ดังเช่น รูปสัมฤทธิ์พระสุเมธดาบส (ลข. 05) อันมีบทบาทสำคัญยิ่งในงานประเพณีสงกรานต์ ที่ทางวัดจะอัญเชิญออกมาให้ศรัทธาประชาชนสรงน้ำ อีกทั้งชาวชุมชนลุ่มช้างยังมีความเชื่ออีกว่า หากมีอาการเจ็บป่วยที่ร่างกายตรงส่วน

โต ให้ตั้งจิตอธิษฐานพร้อมกับลู่ไปบนรูปสัมฤทธิ์พระสุเมธดาบสบริเวณร่างกายในส่วนนั้น จะช่วยบรรเทาและรักษาให้หายเจ็บป่วยได้ สำหรับกลุ่มพระพุทธรูปไม้ ทั้ง 6 องค์ ได้แสดงถึงความศรัทธาของชุมชนลุ่มช้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ 25 ที่มีต่อวันสำคัญทางพุทธศาสนา จึงร่วมกันสร้างพระพุทธรูปไม้กลุ่มนี้ที่มีรูปแบบพุทธศิลป์เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์สำคัญทางศาสนาขึ้นมา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในวันวิสาขบูชาในวาระเดียวกัน นอกจากนี้ ความศรัทธาและความร่วมมือร่วมใจกันของศรัทธาวัลลุ่มช้าง ยังได้ถ่ายทอดผ่านข้อความจารึกหลังกรอบพระพุทธรูปปางลีลา แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสในการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุต่างๆ ภายในวัด เพื่อสืบต่ออารามลุ่มช้างและค้ำชูพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป

การศึกษาจารึก ถือได้ว่าเป็นการสืบค้นอดีตจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิที่ถือได้ว่าเป็นการบันทึกเรื่องราวไว้ในเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และถ่ายทอดความรู้เรื่องราวสู่ปัจจุบัน ดังที่ ดร.ฮันส์ เพนธ์ ผู้ก่อตั้งคลังข้อมูลจารึกล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เคยกล่าวไว้ว่า “ศึกษาอดีตเพื่อเข้าใจปัจจุบัน ศึกษาปัจจุบันเพื่อช่วยสร้างอนาคต” (We study the past to understand the present; and we study the present to help make plans for the future.) อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติศาสตร์จากจารึก มีข้อจำกัดในเรื่องเนื้อหาและพื้นที่ในการบันทึกข้อความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจารึกบนฐานพระพุทธรูป ซึ่งเป็นวัตถุจารึกส่วนใหญ่ในการศึกษาวิจัย ที่มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการบันทึกการทำบุญ ดังนั้น วัตถุจารึกที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ แม้จะให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ในภาพรวมได้ไม่มากนัก แต่สามารถให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของอาณาจักรล้านนาในอดีต ทั้งในด้านภาษา อักษร ฝีมือช่างทางพุทธศิลป์ ระบบมาตราชั่งตวงวัด คติความเชื่อในการสร้างศาสนวัตถุ รวมถึงประเพณีของชาวล้านนา ที่ถ่ายทอดผ่านวัตถุจารึกเหล่านี้ให้ชนรุ่นหลังได้นำมาเป็นข้อมูลต่อยอดในการศึกษาในด้านต่างๆ สืบต่อไป

ดังนั้น การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่แจ่มชัดขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาและสืบค้นจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในหลายด้าน เป็นการบูรณาการความรู้จากสาขาทั้งด้านวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ ดังเช่นที่ ศาตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ญ นคร บูรพาจารย์และปราชญ์ด้านจารึกแห่งประเทศไทย ได้เคยกล่าวไว้ว่า “เราไม่อาจจะเขียนประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ได้ โดยอาศัยจารึกแต่อย่างเดียว แต่เราก็ไม่สามารถจะเขียนประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ได้โดยไม่อ่านศิลาจารึกเสียก่อน” (ประเสริฐ ญ นคร 2534: 86)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีความเห็นว่าควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ ดังนี้ 1) ควรมีการติดตามข้อมูลวัตถุจารึกอื่นๆ ในวัดลุ่มช้างที่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้มาศึกษาเพิ่มเติม เนื่องจากทางวัดจัดเก็บวัตถุจารึกไว้ในตู้กระจกขนาดใหญ่กึ่งปิดตายบนฐานชุกชี ที่ต้องถอดบานกระจกออกจึงสามารถนำพระพุทธรูปออกมาได้ 2) ควรมีการศึกษาวัตถุจารึกจากชุมชนเก่าแก่อื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลจากประวัติศาสตร์ชุมชน ไปช่วยเสริมประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ในภาพรวม และ 3) ควรมีการศึกษาด้านพุทธศิลป์จากพระพุทธรูปในวัดลุ่มช้าง เพื่อช่วยกำหนดอายุของวัตถุจารึกร่วมกับการศึกษาอักษรและอักษรวิธี

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มอบทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2563 และขอขอบคุณ พระนคร ประริงฤทธิ์, ดร. นักวิจัยที่ปรึกษาและช่วยเก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบคุณอาจารย์ ศรีเลา เกษพรหม และ ดร.ดิเรก อินจันทร์ ที่ช่วยถ่ายภาพจารึกบนแท่นแก้ว ในวิหารวัดลุ่มช้าง

ภาพที่ 1 “หลักล่อมช้าง” ที่เชื่อกันว่าเป็นหลักหินล่อมช้างทรงสมัยพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ 2 จารึก ลข. 01

ภาพที่ 3 สระอิ ทรงวงรี ในคำว่า “วิมล”

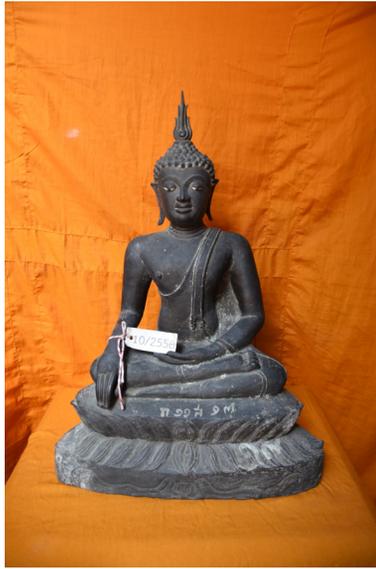
ภาพที่ 4 ไม่เห็นอากาศวางบนตัวสะกด “ด” ในคำว่า “วิด”

ภาพที่ 5 จารึก ลช. 02

ภาพที่ 6 รูปแบบอักษร “ซ” ที่ใช้ในจารึก ลช. 02

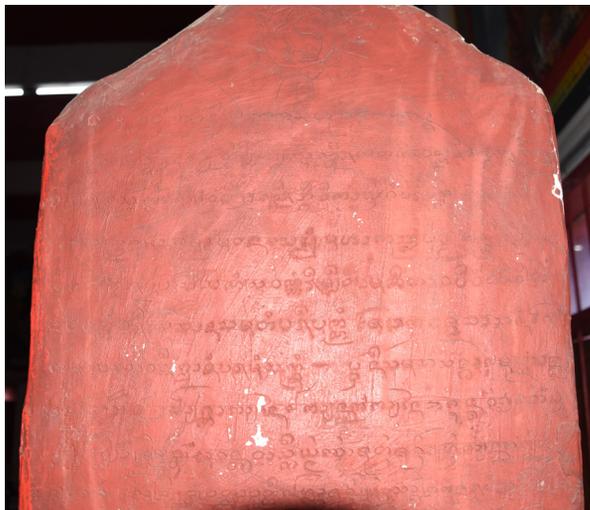
ภาพที่ 7 จารึก ลช. 02

ภาพที่ 8 รูปแบบอักษร “ซ” ที่ใช้ในจารึก ลช. 02

ภาพที่ 9 จารึก ลช. 04

ภาพที่ 10 จารึกด้านหลังกรอบพระปางลีลา

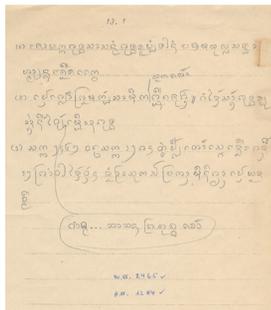
ภาพที่ 11 จารึก ลข. 05

ภาพที่ 12 ลักษณะอักษร “ต” ในคำว่า “ตปส หรือ ตปส”

ภาพที่ 13 ลักษณะสระ ออ ในคำว่า “ทอง”

ภาพที่ 14 ลายมือคัดลอกอักษรจารึก ลข. 06 ของ ดร.ฮันส์ เพนธ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมศาสนา, 2514. **พระไตรปิฎก ฉบับหลวง เล่ม 25**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กรณีการ์ วิลเลียม, 2527. **อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไชศรี ศรีอรุณ, 2546. **พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน).
- คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2538. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- จิตรลดา อินันชัย, 2557. **รายงานการขุดแต่งโบราณสถาน โครงการบูรณะเจดีย์และมณฑป วัด ล่ามช้าง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.
- นัยนา โปรงธุระ, 2525. “อักษรธรรมล้านนา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึก ภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประเสริฐ ญ นคร, 2534. “ประวัติศาสตร์ล้านนาจากจารึก.” ใน **งานจารึกและประวัติศาสตร์ ของประเสริฐ ญ นคร**. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน.
- พระครูอดุลสีลกิตติ์, 2549. **การปกครองคณะสงฆ์แบบโบราณ ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาใน ล้านนา**. เชียงใหม่: แสงศิลป์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2559. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ ครั้งที่ 34. ม.ป.ท.: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต).
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, 2544. **โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา: ปวิวรรตและวิเคราะห์ เนื้อหา**. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- สร้อยดี อ่องสกุล, 2561. **ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนัก พิมพ์อมรินทร์.
- สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่, 2548. **ประวัติวัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: นันทพันธ์.
- แสวง มาละแซม, 2530. **พิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและอัญเชิญพระสมเด็จพระยุพราช ประดิษฐานเหนือแท่นแก้ว ณ ธรรมสถาน โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย 18, 23 กันยายน**

2530. เชียงใหม่: โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2539. **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์

สัมภาษณ์

1. พระครูปลัดอานนท์ วิสุทโธ, 2563. เจ้าอาวาสวัดลุ่มช้าง. สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม.
2. คำปิ่น สิทธิเป็ง, 2563. ประชาชนอาวุโสชุมชนลุ่มช้าง. สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม.
3. ศรีเลา เกษพรหม, 2564. ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณล้านนา. สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม.